

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تعهدنامه‌ی اصالت اثر و رعایت حقوق دانشگاه

تمامی حقوق مادّی و معنوی مترتب بر نتایج، ابتکارات، اختراعات و نوآوری‌های ناشی از انجام این پژوهش، متعلق به **دانشگاه محقق اردبیلی** می‌باشد. نقل مطلب از این اثر، با رعایت مقررات مربوطه و با ذکر نام دانشگاه محقق اردبیلی، نام استاد راهنما و دانشجو بلامانع است.

اینجانب **آمنه علی بخشی** دانش‌آموخته‌ی مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی **جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و روستایی** دانشکده‌ی **علوم انسانی** دانشگاه محقق اردبیلی به شماره‌ی دانشجویی **۹۱۱۱۳۱۳۱۱۴** که در تاریخ از پایان‌نامه‌ی تحصیلی خود تحت عنوان **سنجش توسعه یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش کپ لند**

دفاع نموده‌ام، متعهد می‌شوم که:

- (۱) این پایان‌نامه را قبلاً برای دریافت هیچ‌گونه مدرک تحصیلی یا به عنوان هرگونه فعالیت پژوهشی در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی داخل و خارج از کشور ارائه ننموده‌ام.
- (۲) مسؤلیت صحّت و سقم تمامی مندرجات پایان‌نامه‌ی تحصیلی خود را بر عهده می‌گیرم.
- (۳) این پایان‌نامه، حاصل پژوهش انجام شده توسط اینجانب می‌باشد.
- (۴) در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و مقررات مربوطه و با رعایت اصل امانتداری علمی، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در متن و فهرست منابع و مأخذ ذکر نموده‌ام.
- (۵) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده یا هرگونه بهره‌برداری اعم از نشر کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان‌نامه را داشته باشم، از حوزه‌ی معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه محقق اردبیلی، مجوزهای لازم را اخذ نمایم.
- (۶) در صورت ارائه‌ی مقاله‌ی مستخرج از این پایان‌نامه در همایش‌ها، کنفرانس‌ها، سمینارها، گردهمایی‌ها و انواع مجلات، نام دانشگاه محقق اردبیلی را در کنار نام نویسندگان (دانشجو و اساتید راهنما و مشاور) ذکر نمایم.
- (۷) چنانچه در هر مقطع زمانی، خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن (منجمله ابطال مدرک تحصیلی، طرح شکایت توسط دانشگاه و ...) را می‌پذیرم و دانشگاه محقق اردبیلی را مجاز می‌دانم با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات مربوطه رفتار نماید.

نام و نام خانوادگی دانشجو: **آمنه علی بخشی**

امضا

تاریخ

دانشکده‌ی علوم انسانی

گروه آموزشی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و روستایی

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد
در رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

عنوان:

سنجش توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش کپ لند

استاد راهنما:

دکتر حسین نظم فر

استاد مشاور:

دکتر محمدحسن یزدانی

پژوهشگر:

آمنه علی بخشی

شهریور-۱۳۹۳

دانشکده‌ی علوم انسانی

گروه آموزشی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و روستایی

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد

در رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

عنوان:

سنجش توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش کپ‌اند

پژوهشگر:

آمنه علی بخشی

ارزیابی و تصویب شده‌ی کمیته‌ی داوران پایان‌نامه با درجه‌ی .....

امضاء	سمت	مرتبه‌ی علمی	نام و نام خانوادگی
	استاد راهنما و رئیس کمیته‌ی داوران	استادیار	حسین نظم فر
	استاد مشاور	استادیار	محمدحسن یزدانی
	داور	استادیار	عطا غفاری گیلانده

شهریور-۱۳۹۳

تقدیم به:

ماحصل آموخته هایم را تقدیم می کنم به آنان که مهر آسمانی شان آرام بخش آلام زمینی ام است

به استوارترین تکیه گاهم، دستان پر مهر پدرم

به سبزترین نگاه زندگیم، چشمان سبز مادرم

که هرچه آموختم در مکتب عشق شما آموختم و هرچه بکوشم قطره ای از دریای بی کران

مهربانیتان را سپاس نتوانم بگویم .

امروز هستی ام به امید شماست و فردا کلید باغ بهشتم رضای شما

را آوردی گران سنگ تر از این ارزان نداشتم تا به خاک پایتان نثار کنم، باشد که حاصل تلاشم

نسیم گونه غبار خستگیان را بزدايد .

بوسه بر دستان پر مهرتان

و تقدیم به

خواهران و بردار عزیزم

که در تمام مراحل تحصیل مشوقم بوده اند.

سپاسگزاری:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز...

بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب " من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ " :از پدر و مادر عزیزم...این دو معلم بزرگوارم... که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یوری بی چشم داشت برای من بوده اند؛ از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر حسین نظم فر که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ نمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛ از استاد صبور و با تقوا، جناب آقای دکتر محمدحسن یزدانی، که زحمت مشاوره این رساله را در حالی متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی رسید؛ و از استاد فرزانه و دلسوز؛ جناب آقای دکتر عطا غفاری گیلانده که زحمت داوری این رساله را متقبل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم.

همچنین از دیگر اساتید بزرگوارم جناب آقای دکتر وکیل حیدری ساربان، جناب آقای دکتر ارسطو یاری حصار و جناب آقای دکتر علیرضا محمدی بابت راهنمایی هایشان کمال تشکر و قدردانی را دارم.

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

نام خانوادگی دانشجو: علی بخشی	نام: آمنه
عنوان پایان نامه: سنجش توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان با استفاده از روش کپ لند	
استاد راهنما: دکتر حسین نظم فر استاد مشاور: دکتر محمدحسن یزدانی	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد دانشگاه: محقق اردبیلی تاریخ دفاع: ۱۳۹۳/۶/۱۱	رشته: جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشکده: علوم انسانی تعداد صفحات: ۱۱۶
<p>چکیده:</p> <p>در برنامه ریزی های توسعه در سطح منطقه ای، شناخت و درک تفاوت های موجود میان مناطق از حیث برخورداری آن ها از امکانات و زیرساخت های اجتماعی و اقتصادی، ضرورتی اجتناب ناپذیر است. یکی از روش های ارزیابی، تکنیک های تصمیم گیری چند شاخصه است که برای سنجش، ارزیابی و اولویت گذاری چندگزینه ای به کار گرفته می شود. در این راستا، پژوهش هدف حاضر سنجش درجه توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان با استفاده از روش کپ لند می باشد. روش تحقیق، بر اساس هدف کاربردی و بر اساس ماهیت توصیفی - تحلیلی است. گستره مکانی تحقیق، ۲۴ شهرستان استان خوزستان با قلمرو اداری سیاسی سال ۱۳۹۰ است. در این تحقیق، تعداد ۷۱ متغیر در شش شاخص فرهنگی، زیربنایی - زیرساختی، بهزیستی - اجتماعی، آموزشی، بهداشت - درمانی و توسعه اقتصادی استفاده شده است. اطلاعات مورد نیاز از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ استان استخراج و با بهره گیری از مدل های تصمیم گیری چند شاخصه الکترونیک، تاکسونومی عددی، ویکور و تاپسیس، saw و ادغام نتایج آن به وسیله روش کپ لند به تحلیل و سنجش درجه توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان پرداخته است با توجه به نتایج به دست آمده از روش کپ لند، ۲۴ شهرستان استان در سه سطح، نسبتاً توسعه یافته (۷ شهرستان)، در حال توسعه (۱۰ شهرستان)، نسبتاً محروم (۷ شهرستان) طبقه بندی شده اند. طبق این طبقه بندی، شهرستان رامهرمز با ۲۳ امتیاز در رتبه اول و شهرستان باوی با ۲۲ - امتیاز در رتبه آخر (رتبه ۲۰) قرار دارد که این امر نشان دهنده وجود ناهماهنگی و عدم تعادل در بین شهرستان های استان می باشد.</p>	
کلیدواژه ها: توسعه، الکترونیک، ویکور، کپ لند، شهرستان های استان خوزستان	

شماره و عنوان مطالب	فهرست	صفحه
---------------------	-------	------

فصل اول: کلیات طرح تحقیق

فصل اول: کلیات طرح تحقیق.....	۲	۱-۱
بیان مسئله.....	۲	۱-۱-۱
ضرورت و اهمیت پژوهش.....	۳	۱-۲-۱
اهداف پژوهش.....	۴	۱-۳-۱
روش شناسی پژوهش.....	۴	۱-۴-۱
محل اجرای پژوهش.....	۴	۱-۵-۱
پیشینه پژوهش.....	۵	۱-۶-۱
مشکلات و محدودیت‌های تحقیق.....	۸	۱-۷-۱
تعاریف و مفاهیم پایه پژوهش.....	۸	۱-۸-۱
برنامه ریزی.....	۸	۱-۸-۱-۱
برنامه ریزی منطقه‌ای.....	۹	۱-۸-۱-۲
توسعه.....	۹	۱-۸-۱-۳
توسعه منطقه‌ای.....	۹	۱-۸-۱-۴
مدل الکترون.....	۹	۱-۸-۱-۵
مدل تاپسیس.....	۹	۱-۸-۱-۶
مدل ویکور.....	۱۰	۱-۸-۱-۷
مدل تاکسونومی عددی.....	۱۰	۱-۸-۱-۸
مدل SAW.....	۱۰	۱-۸-۱-۹
روش کپ لند.....	۱۰	۱-۸-۱-۱۰

فصل دوم: مبانی نظری

فصل دوم: مبانی نظری.....	۱۲	۲-۱
مقدمه.....	۱۲	۲-۱-۱
برنامه ریزی و انواع آن.....	۱۲	۲-۲-۱

۱۳.....	تاریخچه برنامه‌ریزی در جهان.....	۳-۲
۱۶.....	منطقه.....	۴-۲
۱۷.....	برنامه‌ریزی منطقه‌ای.....	۵-۲
۱۸.....	حدود و شقوق برنامه‌ریزی منطقه‌ای.....	۶-۲
۱۸.....	سابقه برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای در کشورهای جنوب و شمال.....	۷-۲
۱۹.....	مفهوم، فلسفه، مبانی و راهبردهای توسعه.....	۸-۲
۱۹.....	مفهوم توسعه.....	۱-۱-۲
۲۱.....	مبانی توسعه.....	۲-۱-۲
۲۲.....	راهبردهای توسعه.....	۳-۱-۲
۲۳.....	ابعاد توسعه.....	۹-۲
۲۳.....	توسعه اقتصادی.....	۱-۹-۲
۲۴.....	توسعه اجتماعی.....	۲-۹-۲
۲۴.....	توسعه فرهنگی.....	۳-۹-۲
۲۴.....	توسعه سیاسی.....	۴-۹-۲
۲۵.....	توسعه انسانی.....	۵-۹-۲
۲۶.....	دیدگاه‌های توسعه.....	۱۰-۲
۲۶.....	توسعه برون‌زا.....	۱-۱۰-۲
۲۶.....	توسعه درون‌زا.....	۲-۱۰-۲
۲۷.....	نظریه توسعه منطقه‌ای.....	۱۱-۲
۲۷.....	نظریه قطب رشد.....	۱-۱۱-۲
۲۸.....	نظریه نئوکلاسیک.....	۲-۱۱-۲
۲۹.....	نظریه توسعه بر پایه صادرات.....	۳-۱۱-۲
۲۹.....	نظریه همگرایی رشد منطقه‌ای.....	۴-۱۱-۲
۳۰.....	نظریه مرکز-پیرامون.....	۵-۱۱-۲
۳۰.....	نظریه نئوکنزری بر پایه رشد اقتصادی.....	۶-۱۱-۲
۳۰.....	نظریه ساختارگرایی.....	۷-۱۱-۲
۳۲.....	نظریه نوسازی.....	۸-۱۱-۲
۳۳.....	نظریه وابستگی.....	۹-۱۱-۲
۳۴.....	نظریه نظام جهانی.....	۱۰-۱۱-۲
۳۵.....	نظریه نئولبرالیسم.....	۱۱-۱۱-۲
۳۶.....	نظریه نهادگرایی.....	۱۲-۱۱-۲

۳۶.....	نظریه توسعه به مثابه آزادی.....	۲-۱۱-۱۳-
۳۷.....	توسعه پایدار.....	۲-۱۱-۱۴-
۳۸.....	دیدگاه رادیکال.....	۲-۱۱-۱۵-
۳۹.....	عدالت منطقه‌ای دیوید هاروی.....	۲-۱۱-۱۶-
۴۰.....	نظریه مکان مرکزی.....	۲-۱۱-۱۷-
۴۱.....	نظام سلسله مراتب سکونتگاهی.....	۲-۱۱-۱۸-
۴۲.....	نظریه میسرا در توسعه منطقه‌ای.....	۲-۱۱-۱۹-
۴۲.....	نظریه دوگانگی میردال.....	۲-۱۱-۲۰-
۴۲.....	توسعه منطقه‌ای هیلهورست.....	۲-۱۱-۲۱-

فصل سوم: روش شناسی و محدوده مورد مطالعه

۴۵.....	فصل سوم: روش شناسی و محدوده مورد مطالعه.....	۳-
۴۵.....	مقدمه.....	۳-۱-
۴۵.....	روش و نوع تحقیق.....	۳-۲-
۴۶.....	متغیرهای پژوهش.....	۳-۳-
۴۸.....	تعیین شاخص‌ها و زیر شاخص‌های سازنده در سطوح مختلف مدل‌ها.....	۳-۳-۱-
۵۰.....	مدل‌های تصمیم‌گیری چندگانه (MCDM).....	۳-۴-
۵۱.....	مدل‌های غیر جبرانی.....	۳-۴-۱-
۵۱.....	مدل‌های جبرانی.....	۳-۴-۲-
۵۱.....	مدل ویکور.....	۳-۵-
۵۴.....	مدل تاپسیس.....	۳-۶-
۵۶.....	مدل الکترو.....	۳-۷-
۶۰.....	روش SAW.....	۳-۸-
۶۰.....	روش تاکسونومی عددی.....	۳-۹-
۶۲.....	روش کپ لند.....	۳-۱۰-
۶۲.....	معرفی اجمالی محدوده مورد مطالعه.....	۳-۱۱-
۶۳.....	ویژگی‌های جغرافیایی و محیطی.....	۳-۱۲-
۶۴.....	ویژگی‌های طبیعی.....	۳-۱۳-
۶۴.....	ویژگی‌های اقلیمی.....	۳-۱۳-۱-
۶۵.....	ناهمواری‌ها.....	۳-۱۳-۲-

۶۵.....	بررسی ویژگی های جمعیت شناسی.....	۱۴-۳-
۶۶.....	نیروی انسانی.....	۱۵-۳-
۶۸.....	کشاورزی.....	۱۶-۳-
۶۹.....	معدن.....	۱۷-۳-
۶۹.....	نفت و گاز.....	۱۸-۳-
۶۹.....	صنعت.....	۱۹-۳-
۶۹.....	آب و برق.....	۲۰-۳-
۷۰.....	حمل و نقل.....	۲۱-۳-
۷۰.....	بهداشت و درمان.....	۲۲-۳-

فصل چهارم: یافته های تحقیق

۷۰.....	فصل چهارم.....	۴-
۷۰.....	مقدمه.....	۱-۴-
۷۰.....	فرآیند انجام تجزیه و تحلیل.....	۲-۴-
۷۲.....	استاندارد سازی و ارزش گذاری متغیرهای مورد نظر (۶ شاخص).....	۳-۴-
۷۲.....	وزن دهی متغیرها (۶ شاخص).....	۴-۴-
	سنجش میزان توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان با استفاده از روش های تصمیم گیری چند شاخصه.....	۵-۴-
۷۴.....	.....	شاخصه
۷۵.....	سطح بندی شهرستان های استان خوزستان با استفاده از روش ویکور.....	۱-۵-۴-
۷۷.....	سنجش توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان با استفاده از روش تاپسیس.....	۲-۵-۴-
۷۹.....	سنجش توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان با استفاده از روش تاکسونومی عددی.....	۳-۵-۴-
	سنجش توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان با استفاده از روش وزن دهی ساده.....	۴-۵-۴-
۸۱.....	.....(SAW)	
۸۳.....	سنجش توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان با استفاده از روش الکتتر (ELECTRE).....	۵-۵-۴-
۸۵.....	سنجش توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان با استفاده از روش کپ لند.....	۶-۵-۴-
۹۰.....	تحلیل مقایسه ای روش های رتبه بندی در اندازه گیری توسعه یافتگی شهرستان های استان خوزستان.....	۶-۴-
۹۲.....	درصد تغییرات.....	۱-۶-۴-
۹۳.....	شدت تغییرات رتبه.....	۲-۶-۴-
۹۴.....	بررسی ضریب پراکندگی.....	۳-۶-۴-
۹۵.....	نتیجه گیری.....	۷-۴-

فصل پنجم: نتیجه گیری

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات	۹۷	5-
نتیجه گیری	۹۷	-۱-۵
پیشنهادات	۱۰۳	-۲-۵
فهرست منابع و مآخذ:	۱۰۵	-۶

جدول ۱-۳: متغیرها و شاخص‌های پژوهش.....	۴۹
جدول ۲-۳: جمعیت و متوسط رشد سالانه جمعیت در استان خوزستان.....	۶۶
جدول ۳-۳: جمعیت فعال و غیر فعال استان در سال ۱۳۹۰.....	۶۷
جدول ۴-۳: میزان باسوادی در استان خوزستان.....	۶۸
جدول ۵-۳: طول انواع خطوط و ایستگاه‌های ناحیه راه‌آهن استان خوزستان.....	۷۰
جدول ۶-۳: تعداد مؤسسات درمانی فعال و تخت‌های موجود در آن‌ها برحسب وضعیت حقوقی.....	۷۱
جدول ۱-۴: وزن دهی متغیرهای مورد استفاده در تحقیق با استفاده از روش آنتروپی شانون.....	۷۴
جدول ۲-۴: مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از دیدگاه پرسکات آلن (ویکور).....	۷۵
جدول ۳-۴: مقدار سودمندی و هزینه و مقدار Q حاصله از روش ویکور.....	۷۶
جدول ۴-۴: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش ویکور.....	۷۶
جدول ۵-۴: مقادیر سنجش توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان.....	۷۷
جدول ۶-۴: سنجش توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش تاپسیس.....	۷۸
جدول ۷-۴: مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از دیدگاه پرسکات آلن (تاکسونومی).....	۷۹
جدول ۸-۴: سنجش میزان توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش تاکسونومی عددی.....	۸۰
جدول ۹-۴: مقادیر سنجش توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان (روش saw).....	۸۱
جدول ۱۰-۴: سنجش توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش SAW.....	۸۲
جدول ۱۱-۴: مقادیر سنجش توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان (روش الکترا).....	۸۴
جدول ۱۲-۴: سنجش میزان توسعه شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش الکترا.....	۸۴
جدول ۱۳-۴: مقادیر سنجش توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان (روش کپ لند).....	۸۶
جدول ۱۴-۴: نتایج مقایسه زوجی و تعداد بردباخت‌های هر عامل با توجه به تکنیک کپلند.....	۸۷
جدول ۱۵-۴: مقدار برد و باخت‌های حاصل از روش کپ لند.....	۸۸
جدول ۱۶-۴: اولویت‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان بر اساس روش کپ لند.....	۸۹
جدول ۱۷-۴: نتایج حاصل از روش‌های مختلف تصمیم‌گیری چند معیاره.....	۹۱
جدول ۱۸-۴: درصد تغییرات روشها درمقایسه با یکدیگر بر مبنای رتبه‌ی درجه‌ی توسعه‌یافتگی.....	۹۳
جدول ۱۹-۴: شدت تغییرات روشها درمقایسه با یکدیگر بر مبنای رتبه‌ی درجه‌ی توسعه‌یافتگی.....	۹۴
جدول ۲۰-۴: ضریب تغییرات روش‌ها در مقایسه با یکدیگر بر مبنای رتبه‌ی درجه‌ی توسعه‌یافتگی.....	۹۵
جدول ۱-۵: رابطه جمعیت و توسعه‌یافتگی در استان خوزستان.....	۹۹
جدول ۲-۵: رابطه شهرنشینی و توسعه‌یافتگی در استان خوزستان.....	۱۰۰

جدول ۳-۵: رابطه فاصله از مرکز استان در میزان توسعه شهرستان‌های استان خوزستان..... ۱۰۱

شماره و عنوان شکل	فهرست شکل‌ها	صفحه
-------------------	--------------	------

شکل ۳-۱: تقسیم بندی شاخص‌ها در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای.....	۴۷
شکل ۳-۲: انواع مختلف روش‌های MCDM از نظر کاربردی.....	۵۰
شکل ۳-۳: موقعیت جغرافیایی استان خوزستان.....	۶۳
شکل ۴-۱: مدل مفهومی تحقیق.....	۷۱
شکل ۴-۲: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش ویکور.....	۷۷
شکل ۴-۳: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش تاپسیس.....	۷۹
شکل ۴-۴: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش تاکسونومی عددی.....	۸۱
شکل ۴-۵: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش SAW.....	۸۳
شکل ۴-۶: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش الکترو.....	۸۵
شکل ۴-۷: سطح‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش کپ‌لند.....	۸۹
شکل ۴-۸: رتبه شهرستان‌های استان در مدل‌های مختلف تصمیم‌گیری چندمعیاره.....	۹۲

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱- فصل اول: کلیات طرح تحقیق

۱-۱- بیان مسئله

امروزه مقوله توسعه دغدغه بسیاری از کشورهاست (پور اصغر سنگاچین و همکاران، ۱۳۹۱: ۶). لیکن برای توسعه تعریفی که توافق عمومی در مورد آن وجود داشته باشد ارائه نشده است. اصولاً توسعه به منزله تغییر بنیادی در متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر جامعه محسوب می‌شود و تحقق آن مستلزم ایجاد هماهنگی بین ابعاد گوناگون آن است. توسعه یک جریان چندبعدی است و زیر بخش‌های متعددی چون اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... دارد که شاخص‌هایی برای اندازه‌گیری هر کدام به وجود آمده است (تقوایی و صبوری، ۱۳۹۰: ۵۳ و ۵۴). یکی از ارکان توسعه جامعیت و یکپارچگی آن در رفع عدم تعادل‌های اقتصادی - اجتماعی در درون منطقه است (قنبری و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۴). بنابراین هدف اصلی توسعه باید ایجاد یک الگوی مطلوب رشد درآمد همگانی که تمام اقشار جامعه را پوشش می‌دهد، باشد (تودارو، ۱۳۶۴: ۲۳۵). نابرابری‌های توسعه بین نواحی، موجب به وجود آمدن نخست شهری شده است که تأثیرات منفی چندبعدی را به دنبال دارد (قنبری، ۱۳۹۰: ۱۶۶). بحث نابرابری توسعه در بین شهرها از موضوعاتی است که اخیراً در فرهنگ برنامه‌ریزی منطقه‌ای مطرح شده است و هنوز در کشور ما جایگاه چندان مشخصی ندارد. نابرابری‌های توسعه‌ای که به دلایل متعددی نظیر دلایل تاریخی، طبیعی، دموگرافی، اجتماعی، اقتصادی و ... ایجاد می‌شود رشد ناهمگون و نامتعادل میان نواحی را به دنبال دارد (منصوری، ۱۳۷۵: ۴). در ایران سیاست‌های غیراصولی گذشته در مکان‌یابی‌های صنعتی و خدماتی در قطب‌های رشد و روند تمرکزگرایی در تک شهر مسلط و مادر شهر ناحیه‌ای موجبات اصلی نابرابری‌های ناحیه‌ای بوده است. وجود این نابرابری‌ها سبب گردیده که شکاف توسعه بین نواحی توسعه‌یافته و محروم روزبه‌روز بیشتر شده و عدالت اقتصادی و اجتماعی مفهوم خود را از دست بدهد (حسین زاده دلیر، ۱۳۸۰: ۹۰)، محرومیت نواحی محروم تداوم یابد و نواحی مرکزی، امکانات را در خود متمرکز کنند. این امر نه تنها باعث رشد و توسعه کشور نشده، بلکه روند کلی توسعه را نیز ناعادلانه‌تر و آهسته‌تر کرده است (زیاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۶). با توجه به آن که شهر، مظهر تعامل انسان‌ها با یکدیگر و محیطی برای ظهور انسان اجتماعی است باید فضایی متعادل را برای رشد و تعالی انسان و جامعه فراهم سازد، امروزه کشورهای درحال توسعه، به‌منظور تقویت زیربنای اقتصادی و رهایی از وابستگی و عدم تعادل‌های موجود، بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه‌ریزی و شناسایی امکانات و منابع کشورشان می‌باشند. یقیناً در برنامه‌ریزی رشد و توسعه کشور شناخت موقعیت و جایگاه مناطق مختلف از مهم‌ترین عوامل جهت نیل به پیشرفت می‌باشد. دسترسی به امکانات و منطقه بندی صحیح و اصولی مقوله‌هایی

هستند که مدیران شهری برای دستیابی به اهدافی همچون آسایش و زیبایی شهر، آن را سرلوحه مقاصد خود قرار می‌دهند؛ لذا سطح‌بندی کردن، نیازمند بررسی و مطالعات دقیق است. با سطح‌بندی مناطق، اختلافات مکانی، فضایی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آشکار می‌شود. می‌توان گفت الگوی استقرار جمعیت و کانون‌های زیستی از نظام بهره‌گیری متناسب ظرفیت‌ها و استعدادها موجود تبعیت نکرده و سیمای اسکان جمعیت، تصویر متعادل و مناسبی را به دست نمی‌دهد (منفردیان سروستانی، ۱۳۸۶). استان خوزستان به‌رغم برخورداری از ثروت‌های طبیعی قابل‌توجه، از دوگانگی منطقه‌ای گسترده به شکل توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته نیز رنج می‌برد. این در حالی است که توسعه منطقه‌ای باید شرایط و امکانات بهتری را برای همه مردم یک منطقه فراهم کند و تفاوت کیفیت زندگی بین مناطق را کاهش دهد. بدین ترتیب ویژگی توسعه منطقه‌ای، جامع بودن و محدود نشدن به جنبه‌های اقتصادی صرف و اولویت دادن به توزیع عادلانه در همه مناطق در مقایسه با کمتر شدن معیارهای زندگی است (نصر الهی و همکاران، ۱۳۹۰). از آنجاکه استان خوزستان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین استان‌های کشور به لحاظ منابع طبیعی، تأسیسات زیربنایی و موقعیت جغرافیایی محسوب می‌شود و منابع اصلی درآمد ارزی کشور یعنی نفت و گاز در این منطقه قرار دارد، لذا با توجه به اهمیت کلیدی آن در توسعه کشور و نیز موقعیت خاص منطقه‌ای این استان بررسی وضعیت آن در ابعاد اقتصادی - اجتماعی، فرهنگی و... از اهمیت بالایی برخوردار است. در این راستا، این پژوهش سعی دارد برای دستیابی به توسعه متعادل در راستای تأمین عدالت فضایی در سطح منطقه با شناخت موقعیت و چگونگی توزیع شاخص‌های انتخابی در استان خوزستان و بهره‌گیری از تکنیک‌های مختلف تصمیم‌گیری چند معیاره (الکتر^۱، saw، تاکسونومی عددی، تاپسیس و ویکور) و ادغام نتایج با کپ لند به تجزیه و تحلیل، رتبه‌بندی و سطح‌بندی آن‌ها بپردازد و همچنین اولویت‌های توسعه شهرستان‌های استان را نمایان سازد.

۱-۲- ضرورت و اهمیت پژوهش

با توجه به اینکه تمام تلاش یک توسعه متعادل منطقه‌ای بر آن است تا بهترین شرایط و امکانات را برای توسعه جامع همه نواحی فراهم کند و نابرابری‌های کیفیت زندگی بین مناطق و شهرهای مختلف را به حداقل رسانده و درنهایت از میان بردارد، پس می‌توان گفت اهمیت تحقیق حاضر در این است تا با شناخت دقیق ابعاد و زوایای گوناگون وضعیت موجود و شناسایی نواحی عقب‌مانده در استان خوزستان، توجه مدیران و برنامه‌ریزان توسعه را به اتخاذ سیاست‌ها و برنامه‌هایی جهت کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای در استان خوزستان جلب کند و در این راستا هدف قرار دادن توسعه مناطق و شهرهای محروم جهت توزیع عدالت اقتصادی و اجتماعی برای کاهش نابرابری ضروری است، ضمن اینکه شناسایی وضعیت موجود شهرستان‌های استان می‌تواند اولین مرحله در برنامه‌ریزی برای رفع نابرابری‌ها و عدم تعادل‌ها محسوب شود. تعیین مناطق برخوردار و محروم از حیث شاخص‌های مختلف می‌تواند راهنمای خوبی در جهت تدوین سیاست‌های آتی در برنامه‌ریزی شهری باشد. اهمیت و ارزش تحقیق از آنجا معلوم می‌شود که می‌تواند ابزار مناسبی برای دستیابی به یک توازن منطقی بین شهرهای مختلف استان را در اختیار مسئولین قرار دهد و توجه به رهیافت توازن منطقی، کاهش ناهمگونی و نابرابری‌های منطقه‌ای و بخشی، توجه به سازگاری ملی - منطقه‌ای - بخشی در فرآیند برنامه‌ریزی و توزیع اهداف متناسب که برحسب

¹.Electere

ویژگی‌های ساختاری، امکانات و محدودیت‌های هر منطقه تغییر می‌کند و سایر جنبه‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی منطقه‌ای و بخشی، مستلزم مطالعه، شناخت اهمیت و خصوصیات هر منطقه با توجه به جایگاه آن در منطقه در کل سیستم منطقه‌ای می‌باشد.

۱-۳- اهداف پژوهش

هدف کلی این پژوهش سنجش توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش کپلند می‌باشد. تا بر این اساس بتوان جهت تعادل منطقه‌ای در سطح استان خوزستان، سرمایه‌های اختصاصی در ارتباط با انواع خدمات این استان را ابتدا به مناطق محروم و نهایتاً به دیگر مناطق تخصیص داد، تا در منطقه گامی در جهت تعادل برداشته و به حکم عدالت اجتماعی، شاهد برابری در این سطح باشیم و از مشکلات و پیامدهای منفی عدم تعادل کاسته شود.

۱-۴- روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش بر اساس هدف کاربردی و بر اساس ماهیت توصیفی-تحلیلی است و درصدد است تا میزان توسعه‌یافتگی ۲۴ شهرستان‌های استان خوزستان را در سال ۱۳۹۰ با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره تعیین نماید. داده‌های مورد نیاز از طریق سالنامه آماری ۱۳۹۰ استخراج گردیده است. جهت درجه‌بندی توسعه‌یافتگی شهرستان‌ها از ۷۱ متغیر در شش شاخص فرهنگی، زیربنایی-زیرساختی، بهزیستی-اجتماعی، آموزشی، بهداشت و درمان و توسعه اقتصادی استفاده شده است. سپس وزن هر یک معیارها با استفاده از روش آنتروپی شانون تعیین شده و در نهایت رتبه هر کدام از شهرستان‌ها با استفاده از روش‌های الکترو، ویکور، تاکسونومی عددی، تاپسیس، saw و در نهایت ادغام نتایج با روش کپ لند مشخص شده است. همچنین جهت ایجاد نقشه‌ها از سیستم اطلاعات جغرافیایی (gis) استفاده شده است.

۱-۵- محل اجرای پژوهش

استان خوزستان با مساحت $۶۳۶۳۳/۶$ کیلومتر مربع بین ۲۹ درجه و ۵۷ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۰ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۷ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۳ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ در جنوب غربی ایران قرار دارد و از شمال با استان لرستان، از شمال شرقی و مشرق با استان‌های چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد، از جنوب شرقی با استان بوشهر، از جنوب با خلیج فارس و از مغرب با کشور عراق هم‌مرز است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ مشتمل بر ۲۴ شهرستان و ۶۱ شهر با جمعیت ۴۴۲۱۶۴۳ نفر می‌باشد که $۷۱/۱۳\%$ از جمعیت آن معادل ۳۱۴۵۴۰۶ نفر در شهرهای استان ساکن هستند. شمال و شرق استان خوزستان را سلسله جبال زاگرس فراگرفته است که هر چه به سمت جنوب غربی پیش برویم از ارتفاع آن کاسته شده تا نواحی جنوبی‌تر به صورت تپه‌ماهورهایی نمایان می‌گردد. از نظر پستی و بلندی خوزستان را می‌توان به دو منطقه کوهستانی و جلگه‌ای تقسیم نمود. منطقه کوهستانی به‌طور عمده در شمال و شرق

استان قرار دارد و حدود دویستم مساحت کل استان را شامل می‌شود. از جمله کوه‌های این منطقه کوه چو، زرد کوه، شاپوش، آب‌بندان، مامازاد، کوه سیاه و کوه چال را می‌توان نام برد.

۱-۶- پیشینه پژوهش

سازمان ملل متحد (۱۹۹۱) در گزارشی با استفاده از سه شاخص امید به زندگی، درصد باسوادی و درآمد سرانه درجه توسعه‌یافتگی کشورها را مورد بررسی قرار داد که بسیاری از کشورهای آفریقایی، آمریکای جنوبی و مرکزی و آسیایی از لحاظ توسعه انسانی در سطح پایینی قرار داشتند که لازمه پیشرفت آن کشورها را رشد اقتصادی بیان کردند. آرتور^۱ و همکارانش (۱۹۹۴) در پژوهشی به عنوان بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی، تاریخی و نقش دولت‌ها در توسعه ناحیه‌ای شهرهای آتلانتا و پورتلند در یک دوره ۳۰ ساله (۱۹۹۰-۱۹۶۰) نتیجه می‌گیرند با وجودی که بیشترین میزان سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی در منطقه آتلانتا صورت گرفت، شهر پورتلند نسبت به دو شهر دیگر از رونق اقتصادی بیشتر برخوردار شده و آنچه باعث تجدید حیات این ناحیه نسبت به دو ناحیه دیگر شده مسئله مدیریت و هماهنگی در برنامه‌ریزی توسعه ناحیه‌ای شهر نسبت به دو شهر دیگر است. جو^۲ و همکاران (۲۰۰۱)، یک روش برای طبقه‌بندی مناطق مختلف بلژیک به منظور حمایت از سیاست توسعه منطقه‌ای ارائه داده‌اند. این رتبه‌بندی با استفاده از تکنیک‌های آماری چند متغیره، تحلیل عاملی و تحلیل خوشه‌ای با استفاده از ۳۳ شاخص اقتصادی، بهداشتی، آموزشی و فرهنگی انجام شده است. نتایج تحقیق، صحت رتبه‌بندی مناطق را از لحاظ توسعه‌یافتگی مورد تأیید قرار داده است. اولریچ^۳ (۲۰۰۳)، به بررسی نحوه تأثیر نابرابری‌های منطقه‌ای در رشد و توسعه ملی کشور چین به فاصله زمانی ۱۹۹۰-۲۰۰۰ پرداخته است. نتایج نشان داد که روند تغییرات نابرابری‌های سطح توسعه‌ی مناطق مختلف، رابطه منفی و معنی‌داری با روند تغییرات سطح توسعه‌ی ملی داشته است. نوربخش^۴ (۲۰۰۳)، در مقاله‌ای با عنوان بررسی تفاوت‌های منطقه‌ها و همگرایی بین ایالت‌های هند پرداخته است. وی با استفاده از روش تحلیل عاملی، از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی برای دست آوردن یک شاخص ترکیبی استفاده نموده و مناطق مورد مطالعه را با توجه با آن رتبه‌بندی کرده است. وی برای تعیین وزن و درجه اهمیت شاخص‌ها از روش‌های تحلیل مؤلفه‌های اصلی، ضریب نابرابری و ترکیبی از آن‌ها استفاده نموده است، سپس با تحلیل رگرسیونی بین سه شاخص به دست آمده و شاخص توسعه انسانی به آزمون نتایج پرداخته و در انتها ایالت‌های هند را بر اساس شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی مورد مطالعه رتبه‌بندی نموده است. باهاتا^۵ و رای (۲۰۰۴)، با استفاده از ۳۳ شاخص به کمک روش‌های تحلیل عاملی و تاکسونومی عددی به تعیین سطح توسعه ۳۸۰ بلوک در ۳۲ منطقه از هند در سال ۲۰۰۱ پرداخته‌اند. بر پایه نتایج به دست آمده، ۵۶ بلوک توسعه‌یافته، ۱۵۶ بلوک نسبتاً توسعه‌یافته، ۱۱۶ بلوک کمتر توسعه‌یافته و ۵۲ بلوک توسعه‌نیافته معرفی شده‌اند. در پایان تحقیق، علل توسعه‌نیافتگی مناطق شناسایی شده و پیشنهادهایی برای توسعه‌ی این مناطق ارائه گردیده است. مطالعه شارما (۲۰۰۴)، در مناطق مختلف ایالت پرتوای هند نشان داد که تفاوت در بهره‌وری نیروی انسانی عامل اصلی بروز نابرابری‌های

1- Arthur

2- Joe

3- Ulrich

4- Nourbakhsh

5- Bahata